

EGE BÖLGESİ'NİN VERGİ AHLÂK DÜZEYİ

Prof. Dr. Mehmet TOSUNER*
Araş. Gör. İhsan Cemil DEMİR**

ÖZET

Vergi ahlâkı, sosyal sermayenin önemli bir enstrümanı olarak, ülkelerin gelişmişlik göstergeleri içinde kabul edilmektedir. Bu nedenle, birçok ülke için vergi ahlâk düzeylerinin araştırıldığı çalışmalar son yıllarda ivme kazanmıştır. Yapılan literatür taramalarında, Türk vergi mükellefleri için hesaplanmış bir vergi ahlâk skoruna rastlanmamıştır. Bu çalışma, Türk vergi mükelleflerinin vergi ahlâk düzeyinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla, Ege Bölgesi'nde faal gelir vergisi mükelleflerini kapsayan bir anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen bulgular sonucu geliştirilen endeks ile bölgenin vergi ahlâk skoru hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi ahlâkı, Vergi ahlâk skoru, Vergi uyumu.

ABSTRACT

Tax morale, as an important instrument of the social capital, has been considered as one of the terms of development indicators of countries. Therefore, the studies which research to tax morale level in many countries have increased considerably in recent years. Throughout the literature searches, it is found out that a tax moral score for Turkish taxpayers has not been computed. This study purposes to determine a tax morale level for Turkish taxpayers. For that purpose, a survey concerning the active income taxpayers in Aegean Region has been performed. As a result of the findings an index has been generated. And deriving from that index, the region's tax morale level has been calculated.

Keywords: Tax morale, Tax morale score, Tax compliance.

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

** Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Maliye Bölümü

GİRİŞ

Vergi ahlâkı, vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır¹. Başka bir ifade ile vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takınılan tavidir². Vergi ahlâkı, Song ve Yarbrough tarafından, “vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları” olarak da tanımlanmaktadır³.

Vergi ahlâkı, bir bakıma, genel kültür seviyesinin de bir fonksiyonudur. Kültür seviyesi iktisadi seviyeye paralel bir seyir izlemektedir. Bu itibarla, iktisadi olarak gelişmiş ülkelerdeki vergi ahlâkı, gelişmemiş ülkelere göre daha ileri düzeydedir⁴.

Vergi kaçakçılığı konusu son yıllarda araştırmacıların ilgisini çekmekte ve konuyla ilgili ampirik çalışmaların hız kazandığı görülmektedir⁵. Bu çalışmaların tamamına yakınında vergi ahlâkının önemi vurgulanmakla beraber, özellikle son dönem maliye literatüründe vergi kaçakçılığını açıklayan en önemli hususlar arasında gösterilen vergi ahlâkıyla ilgili araştırmalar henüz bir ivme kazanamamıştır.

Vergi ahlâkı soyut bir fenomen olması nedeniyle, araştırılması ve ölçülmesi çeşitli güçlükler içermektedir. Vergi mükelleflerinin vergi karşısında göstermiş oldukları içsel motivasyonun belirlenmesi oldukça hassas bir konudur. Zira, mükellefler vergi karşısında ahlâki olmayan tavırlar takındıklarını, rasyonel düşündüklerinde, açığa

¹ Günter SCHMÖLDERS, *Genel Vergi Teorisi*, (Çev: Salih Turhan), İÜ Yay. No: 2149, İstanbul, 1976, s. 111.

² Salih TURHAN, *Vergi Teorisi ve Politikası*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 199.

³ Y. D. SONG ve T. E. YARBROUGH, “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, *Public Administration Review*, v. 38, 1978, s. 447.

⁴ Halil NADAROĞLU, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 278.

⁵ Bu konuda ülkemizde yapılan çalışmalardan bazıları için bkz. MUTER, SAKINÇ ve ÇELEBİ, 1993; GERÇEK ve YÜCE, 1998; DEMİR, 1999; BAYRAKLI, SARUÇ ve SAĞBAŞ, 2004; ÇOBAN, 2005; ÇİÇEK, 2006; Gelir İdaresi Başkanlığı, 2007.

vurmak istemeyeceklerdir. Bu nedenle yapılan araştırmaların titizlikle ve tutarlılıkları dikkate alarak yapılması gerekmektedir.

I. TEORİK ÇERÇEVE

Vergileme literatüründe son yıllarda üzerinde ilgiyle durulan bir soru vardır. “İnsanlar niçin vergi öderler?” Bu sorunun sorulma nedeni, vergilerin sadece yasal zora dayalı olarak ödendiği düşüncesinin mükelleflerin tutum ve davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmasıdır. Zira, vergi denetimleri bu zorlamayı sağlayacak yeterlilikte olmamasına rağmen birçok insan düzenli olarak vergilerini ödemektedir. İnsanların vergi ödemelerini sağlayan başkaca faktörlerin de olduğu artık genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Yakalanma riski olmamasına rağmen insanların gönüllü bir şekilde vergilerini ödemelerini yani vergiye gönüllü uyumlarını açıklayan en önemli husus vergiye karşı “içsel motivasyon” olarak ifade edilen “vergi ahlâkı”dır.

İçsel motivasyon (intrinsic motivation), dışardan herhangi bir zorlama ve baskı unsuru olmaksızın vergiyi gönüllü olarak ödemeye işaret etmektedir⁶. İnsanların vergilerini gönüllü olarak ödemeleri (tax compliance) şeklinde neticelenen bu motivasyon, sahip olunan bir takım değerler nedeniyle oluşmaktadır. Bu değerlerin başında bireyin sahip olduğu vergi ahlâkı gelmektedir. Bu yönüyle vergi ahlâkı, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisidir⁷.

Bir vergi sisteminin gelişmiş-münevver yapısı, büyük ölçüde vergi kültürü ve vergi ahlâkı açısından geçirdiği evrime bağlıdır. Schumpeter’e göre vergi kültürü ve vergi ahlâkı modernlik ve ilerencilik göstergesidir ve iyi bir vergi sisteminin temel taşlarını oluşturmaktadır⁸. Örneğin, Japonya’da vergi kültürü ve vergi ahlâkı o

⁶ C. Can AKTAN, “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlâkı”, İçinde: (Ed.) C.C. AKTAN, D.DİLEYİCİ ve İ.Y. VURAL, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, ss. 126.

⁷ Salih TURHAN, *Vergi Teorisi ve Politikası*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 199.

⁸ B. NERRE, “The Role of Tax Culture in Transformation Processes: The Case of Russia”, *ASPE Workingpaper Series*, No: 3, 2001, ss. 2-3.

kadar gelişmiştir ki, vergi denetimleri çok düşük seviyelerde olmasına rağmen vergiye uyum çok yüksektir. Öyle ki, dünya ülkeleri içinde en yüksek vergi ahlâk skorları Japonya’da elde edilmektedir⁹.

Bir toplumun vergi ahlâkını belirleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörleri genel olarak ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik faktörler şeklinde ayırmak mümkündür.

Vergi yükü (objektif ve subjektif vergi yükü), vergi adaleti, gelir düzeyi, kamu harcamalarının algılanma düzeyi, ülkedeki kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk düzeyi, vergi yapısı, vergi denetimleri, vergi cezaları, vergi afları, vergi idaresi, muhasebe meslek mensupları ve diğer mükellefleri vergi ahlâkını belirleyen ekonomik faktörler içinde saymak mümkündür.

Devlete bağlılık, güven düzeyi ve vatandaşlık bilinci, ülkedeki siyasal iktidarın kabul düzeyi, inançlar ve gelenekler, kültürel yapı (vergi kültürü), demokrasi düzeyi gibi birçok faktör, toplumdaki vergi ahlâk düzeyini sosyo-kültürel açıdan etkilemektedir.

Vergi ahlâkı toplumun veya bireyin çeşitli demografik özelliklerine de bağlı bir yapı arz etmektedir. Bunlar arasında eğitim düzeyi, cinsiyet faktörü, yaş, medeni durum, mesleki durum gibi faktörleri saymak mümkündür.

Kuşkusuz bu faktörlerin hepsinin farklı oranlarda etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler ve düzeyleri Ege Bölgesi bazında yaptığımız araştırmanın amaçlarından birisidir. Ancak bu makalenin boyutlarını aştığından, farklı bir çalışmada daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır¹⁰.

II. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Vergi ahlâkı ile ilgili olarak yapılan uluslar arası yayınlar incelendiğinde, genellikle WVS (*World Value Survey*), EVS (*European Value Survey*) veya ISSP (*International Social Survey*

---

⁹ J. K. HYUN, “Tax Compliances in Korea and Japan: Why are they different?”, *Seminar Held by Policy Research Institute, Ministry of Finance, Japan, 2005*, s. 2.

¹⁰ Bkz. B. TORGLER, I.C. DEMİR, A. MACINTYRE ve M. SCHAFFNER, “Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation”, *Economic Analysis and Policy*, v. 38, n. 2, 2008, (Forthcoming).

Programme) verilerinin kullandığı görülmektedir. Bazı Latin Amerika ülkeleri ile ilgili araştırmalarda *Latinobarometro* veya ABD ile ilgili araştırmalarda IRS tarafından yapılan *Taxpayer Opinion Survey* verilerinin kullanıldığı da görülmektedir. Vergi ahlâkını belirleyen faktörleri araştırmaya yönelik modeller incelendiğinde genellikle çeşitli istatistiksel analizler sonucu elde edilen katsayılarla bu faktörlerin etkinliklerinin test edildiği görülmektedir¹¹.

Bu çalışmaya başlarken, tarafımızdan da öncelikle WVS veya EVS verilerinin kullanılması düşünülmüştür. Ancak, veriler incelendiğinde, WVS ve EVS verilerine göre Türkiye’de vergi ahlâk değerlerinin %90’ın üzerinde olduğu¹² ve bu verileri kullanmanın sağlıklı neticeler vermeyeceği kanaatine ulaşılmıştır. Bu nedenle, konuyla ilgili literatür detaylı incelenerek tarafımızdan bir anket çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Türkiye genelinde böylesi bir anketin yapılmasının çeşitli güçlükleri dikkate alınarak, anket çalışmasının Ege Bölgesi genelinde yapılması kararlaştırılmıştır.

A) ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Ampirik alan araştırmalarında istenilen bilgilere ulaşmak için öncelikli yapılması gereken, araştırmanın sınırlarının doğru bir şekilde tespit edilmesidir. Birçok araştırmacı, araştırmanın sınırlarının doğru bir şekilde tespit edilmesinin, araştırma açısından hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır¹³. Yapılan araştırmayı çok geniş alanlara yayıp sağlıklı neticeler elde etmektense, istenen sağlıklı bilgilerin istatistiksel olarak sınırlandırılmış alanlardan elde edilmesi çok daha doğrudur.

Çalışmanın sınırları belirlenirken, anketin uygulanacağı ana kütle birimlerinin tanımlanması, özellikleri (insanlar, tüzel kişilikler, vs.), anketin uygulanacağı coğrafi alan ve anketin uygulanacağı zaman

---

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. B. TORGLER, “Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance”, (PhD Dissertation), Universitat Basel, Basel, 2003.

¹² Bkz. WVS ve EVS Data Bank, <http://www.worldvaluessurvey.org>; <http://www.jdsurvey.net> -ASEP/JDS Data Bank (Erişim: 11.12.2007).

¹³ Ercan GEZEZ, *Pazarlama Araştırmaları*, Beta Basım Yayım, 2. Basım, İstanbul, 2007, s. 237.

aralığı dikkate alınmıştır. Bu sınırlar (kısıtlar), ana kütlenin belirlenmesi, örneklem seçimi ve anketlerin uygulama yöntemi şeklinde aşağıda açıklanmıştır.

1. Ana Kütlenin Belirlenmesi

Anket uygulamasında ve verilerin elde edilmesinde ortaya çıkabilecek birtakım sorunları ortadan kaldırmak için anketler yüz yüze (face to face) tekniği ile bizzat tarafımızdan uygulanmıştır. Böylesi zor bir işin Türkiye genelinde yapılmasının güçlükleri dikkate alınarak, araştırmanın Ege Bölgesi olarak coğrafi açıdan sınırlandırılması kararlaştırılmıştır. Bölgede 8 il bulunmakta olup, bu iller ekonomik ve coğrafi durumları dikkate alınarak üç gruba ayrılmıştır:

1. İzmir
2. Manisa, Aydın, Muğla, Denizli
3. Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak

Araştırma, İzmir hariç olmak üzere 2. ve 3. gruptan bir ilin tesadüfi olarak dışarıda bırakılması sonucu toplam 6 ilde yapılmıştır. İzmir, bölgenin nüfus bakımından en büyük ve ekonomik açıdan en gelişmiş ili olması nedeniyle araştırmaya en baştan dahil edilmiş, tesadüfi örneklem belirleme işlemine dahil edilmemiştir. Yapılan tesadüfi seçim neticesinde İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Afyonkarahisar ve Uşak illeri belirlenmiş ve çalışmanın coğrafi sınırları tespit edilmiştir. Araştırma, tespit edilen bu altı ilin il merkezlerinde yapılmak üzere ayrıca bir coğrafi sınırlamaya tabi tutulmuştur.

Diğer bir sınırlama, araştırmanın odak noktasını oluşturan ana kütle birimlerinin tespiti noktasında olmuştur. Araştırma vergi ahlâkını belirleyen faktörlerin tespit edilmesini hedeflediğinden dolayı, tespit edilen altı il merkezinde aktif olarak faaliyette bulunan beyannameli Gelir Vergisi mükelleflerine anket uygulanması şeklinde yapılmıştır. Vergilerle ilgili yapılan birçok araştırmada içine düşülen hatalardan birisi de, verginin yükünü gerçek anlamda üzerinde hissetmeyen kişilerin araştırma sürecine dahil edilmesidir. Bu tür bir hataya meydan vermemek için, vergiyi bizzat ödeyen yani verginin

yükünü hisseden Gelir Vergisi mükellefleri araştırmanın ana kütesini oluşturmuştur.

2. Örneklem Seçimi

Araştırmanın güvenilirliği ve sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için, örneklem seçimleri bilimsel kabul görmüş kurallara göre yapılmak zorundadır. Bu kurallara uygun olarak, araştırmada kullanılması gereken minimum örneklem sayısı 384'tür. (Tablo 1'deki veriler dikkate alınarak)¹⁴. Araştırmada 640 örneklem kullanıldığı için, istatistiksel olarak nicel geçerliliğin fazlasıyla sağlanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 1, Ege Bölgesi'nde iller itibariyle mükellef sayıları ve örneklem sayılarını göstermektedir. 2007 yılı aralık ayı itibariyle bölgede toplam 257.644 faal gelir vergisi mükellefi bulunmaktadır¹⁵.

Tablo 1: İllere Göre Faal GV Mükellef ve Örneklem Sayıları

İl	Gelir Vergisi Mükellef Sayıları	Örneklem Sayısı	%
İzmir	120.303 (46.7%)	310	48.4
Denizli	22.547 (8.8%)	65	10.2
Afyonkarahisar	12.608 (4.9%)	46	7.2
Uşak	7.729 (3.0%)	50	7.8
Aydın	24.048 (9.3%)	92	14.4
Manisa	29.197 (11.3%)	77	12.0
Muğla	30.494 (11.8%)	-	-
Kütahya	10.718 (4.2%)	-	-
TOPLAM	257.644 (100%)	640	100

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, (2008)

Araştırmamızda faal beyannameli Gelir Vergisi mükellefleri örnek olarak seçildiği için, örnekleme yöntemi olarak, ortak

¹⁴ M. SAUNDERS, P. LEWIS ve A. THORNHILL, *Research Methods for Business Students*, Second Edition, Prentice Hall, 2000.

¹⁵ GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI,
www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2008/TABLO_2.xls.htm
(Erişim: 15.03.2008).

özelliklere sahip ana kütle gruplarının tesadüfi olarak seçildiği yöntem olan küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır¹⁶.

3. Anket Yöntemi

Anket formu hazırlığı aşamasında, bu konuda dünya genelinde yapılmış anketler incelenmiş ve mükelleflerin sıkılmadan ve içtenlikle cevaplayabilecekleri bir soru seti hazırlanmıştır. Saha çalışmasına başlamadan önce anket formunun geçerliliği ve güvenilirliğini test etmek amacıyla Afyonkarahisar ilinde tesadüfi olarak seçilen 55 Gelir Vergisi mükellefi üzerinde bir pilot çalışma yapılmıştır.

Yapılan çalışmada mükelleflerin anket formunun tamamını doldurma sürelerinin 5-8 dakika arasında değiştiği gözlenmiş, böylece anketin mükelleflerin sıkılmadan ve fazla zamanlarını harcamadan doldurabilecekleri bir yapıda olduğu görülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular SPSS programında konunun uzmanı istatistikçilerle birlikte değerlendirilmiş ve pilot çalışma sırasında mükellefler tarafından yapılan eleştiri ve öneriler de dikkate alınarak, anket formuna son şekli verilmiştir. Yapılan pilot çalışma sonunda anketin güvenilirliği (reliability) SPSS programı ile test edilmiş ve güvenilirlik Alpha değerinin 0,7733 olduğu görülmüştür. Sosyal bilimler için kabul edilen aralıkta olduğu için kullanılan ölçeğin (anket formunun) istatistiksel olarak geçerli güvenilirlikte olduğuna karar verilmiştir.

Yapılan birçok araştırmada konunun uzmanı olmayan kişilerin anketör olarak kullanılması sonucu yanlış yargılara ulaşıldığı gerçeği dikkate alınarak, anketler bizzat tarafımızdan yüz yüze yöntemiyle mükelleflerin adreslerinde uygulanmıştır. Böylece, mükelleflere çalışmanın amacı ve önemi, verilerin bilgilerin hiçbir şekilde açıklanmayacağı gibi hususlar anket uygulanmadan önce izah edilmiş ve sorulara içtenlikle cevap vermeleri sağlanmıştır.

Anket uygulanacak denekler, daha önce tespit edilmiş 6 il merkezinin semtleri ve mükelleflerin bu semtlere göre dağılımları ile mükelleflerin demografik dağılımları dikkate alınarak tesadüfi

---

¹⁶ Bkz. Remzi ALTUNIŞIK, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU ve Engin YILDIRIM, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 4. Baskı, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2005, s. 131.

yöntemle tespit edilmiştir. Böylece ana kütleinin bütün özelliklerine ulaşmada belirli bir homojenlik sağlanmıştır.

Seçilen mükelleflere anket uygulama çalışmaları 01.08.2007-15.02.2008 tarihleri arasında yürütülmüştür. Anket formunun seçilen denek tarafından doldurulduğu bizzat tarafımızdan müşahede edilmiştir. Böylece, özellikle işyerlerinde mükellef yerine çalışanlar tarafından anketlerin doldurulmasının da önüne geçilmiştir. Anketlerin yüz yüze yapılmasında, mükelleflere hiçbir şekilde yönlendirici bilgi verilmemiştir.

II. EGE BÖLGESİ ALAN ARAŞTIRMASI

A) FREKANSLAR VE GÜVENİLİRLİK ANALİZİ

Ege Bölgesi alan araştırması kapsamında yapılan anket çalışmasında, aktif olarak faaliyette bulunan beyannameli gelir vergisi mükelleflerine 45 soruluk bir anket formu yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilk 7 tanesi mükelleflerin yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek kolu, eğitim, aylık gelir ve mükellefiyet süresini belirlemeye yönelik demografik sorulardır. Bu sorularda sınıflama ölçeği kullanılmış, veriler bilgisayar ortamına girilirken 1'den başlamak suretiyle numerik olarak kodlanmıştır.

Ankette mükelleflere yöneltilen diğer sorular tutum ölçmeye yönelik sorular oldukları için 5'li Likert ölçeğine göre sorulmuş olup cevapların, *Kesinlikle Katılıyorum*, *Katılıyorum*, *Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum*, *Katılmıyorum*, *Kesinlikle Katılmıyorum* şeklinde işaretlenmesi istenmiştir.

Aşağıda, ankete katılan mükelleflerin demografik özelliklerini gösteren frekans dağılımları ve anketin güvenilirlik (reliability) analiz sonuçları görülmektedir. Bu dağılımların burada verilme amacı, çalışmada kullanılan örneklemin vergi ahlâkı açısından bir skor elde edilebilecek homojenlikte olduğunu ortaya koymaktır.

Tablo 2: Yaş Grubu Frekans Dağılımları

Yaş Grupları	Frekans	%	Kümülatif %
16-29	227	35,5	35,5
30-49	300	46,9	82,3
50-64	91	14,2	96,6
65+	22	3,4	100,0
Toplam	640	100,0	

Mükellefler yaş gruplarına göre, uluslararası yayınlardaki gruplandırmalar da dikkate alınarak genç (16-29), orta yaş (30-49), orta yaş üstü (50-64) ve yaşlı (65+) olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya konu olan mükelleflerin %82,3’ü 50 yaşın altındaki mükelleflerdir.

Tablo 3: Cinsiyet Frekans Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	%	Kümülatif %
Kadın	167	26,1	26,1
Erkek	473	73,9	100,0
Toplam	640	100,0	

Tablo 3, mükelleflerin cinsiyet itibari ile dağılımlarını göstermekte olup, geçerli anket uygulananların % 73,9’u erkek, % 26,1’i kadın mükelleflerden oluşmaktadır.

Tablo 4: Medeni Durum Frekans Dağılımları

Medeni Durum	Frekans	%	Kümülatif %
Evli	406	63,4	63,4
Bekâr	211	33,0	96,4
Boşanmış	23	3,6	100,0
Toplam	640	100,0	

Tablo 4’te ankete katılan mükelleflerin medeni durumlar itibariyle dağılımları görülmektedir. Anket uygulanan örneklerin %63,4’ü evli, %33’ü bekâr, %3,6’sı ise boşanmış mükelleflerden oluşmaktadır.

Tablo 5: Mesleki Durum Frekans Dağılımları

Mükellefin Mesleği	Frekans	%	Kümülatif %
Tüccar	14	2,2	2,2
Sanayici	5	0,8	3,0
Esnaf	398	62,2	65,2
Serbest Meslek	103	16,1	81,3
İşçi veya Memur	120	18,8	100,0
Toplam	640	100,0	

Tablo 5'te mükelleflerin mesleklere göre dağılımları görülmektedir. Tüccar ve sanayicilerin frekansları herhangi bir analize tabi tutulacak sıklıkta olmadıkları için esnaf verileriyle birleştirilerek analize tabi tutulacaklardır. Böylece, ankete katılan mükellefler mesleklere göre esnaf, serbest meslek mensubu ve başkasının yanında çalışan (işçi veya memur) olmak üzere üç grupta ele alınmıştır.

Tablo 6: Eğitim Düzeyi Frekans Dağılımları

Eğitim Düzeyi	Frekans	%	Kümülatif %
İlkokul	67	10,5	10,5
Ortaokul	83	13,0	23,4
Lise	286	44,7	68,1
Ön Lisans	65	10,2	78,3
Lisans	118	18,4	96,7
Lisans Üstü	21	3,3	100,0
Toplam	640	100,0	

Tablo 6, ankete katılan mükelleflerin eğitim düzeylerini göstermektedir. Eğitim düzeyi, sosyal olguların araştırılmasında önemli bir veri olduğu için, vergi ahlâkı açısından da araştırılması gereken bir veridir. Bu nedenle örneklem belirleme aşamasında eğitim düzeyi açısından analize tabi tutulacak verilerin elde edilmesine çalışılmıştır. Lisans üstü eğitim hariç, diğer frekansların tamamı %10'un üzerinde olup, istatistiksel analizlere tabi tutulabilecek sıklıktadır.

Tablo 7: Aylık Ortalama Gelir Frekans Dağılımları

Aylık Ortalama Gelir	Frekans	%	Kümülatif %
0-1000 YTL	312	48,8	48,8
1001-2500 YTL	238	37,2	85,9
2501-10000 YTL	57	8,9	94,8
10001-25000 YTL	23	3,6	98,4
25000+ YTL	10	1,6	100,0
Toplam	640	100,0	

Tablo 7’de ankete katılan mükelleflerin aylık ortalama gelir düzeyleri görülmektedir. Vergi ile ilgili çalışmalarda elde edilmesi en güç verilerden birisi mükelleflerin gelir durumlarıdır. Beyan ettiği gelirin gerçek gelirinden daha düşük olabileceğini düşünen veya bilen mükellefler, ortalama gelirlerini olduğundan daha düşük ifade etme yolunu seçmektedirler. Bu çalışmada da mükelleflerin büyük bir çoğunluğu (%85’9) aylık ortalama gelirini 2.500 YTL ve altında belirtmişlerdir.

Tablo 8: Mükellefiyet Süresi Frekans Dağılımları

Mükellefiyet Süresi	Frekans	%	Kümülatif %
0-5 yıl	272	42,5	42,5
6-10 yıl	138	21,6	64,1
11-20 yıl	115	18,0	82,0
20 yıldan fazla	115	18,0	100,0
Toplam	640	100,0	

Tablo 8’de ankete katılanların mükellefiyet süreleri görülmektedir. Mükellefiyet süresinin mükelleflerin vergi ile ilgili çeşitli konular hakkındaki tutumlarını nasıl etkilediği açısından önem arz etmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi ankete katılanların mükellefiyet sürelerinin frekans dağılımları, her grup için yorum yapılabilecek yeterlidir.

Tablo 9: Güvenilirlik Analizi

N of Cases =	640,0				
Item Means	Mean	Minimum	Maximum	Range	Max/Min
	3,4333	1,6531	4,6156	2,9625	2,7921
Reliability Coefficients:	38 items				
Cronbach's Alpha = 0,7608	Standardized item alpha = 0,7589				

Tablo 9'da anketin güvenilirlik analiz sonuçları görülmektedir. Demografik sorular güvenilirlik analizine dahil edilmemiştir. Anketin güvenilirlik Alpha katsayısı 0,7608 ve Standardize Edilmiş Alpha katsayısı ise 0,7589'dur. Bu sonuçlara göre anket, sosyal bilimler için kabul edilir güvenilirliktedir. Ayrıca bütün soruların alpha katsayıları 0,3'ten büyük olduğu için hiçbir sorunun ölçekten çıkarılmasına gerek yoktur.

B) EGE BÖLGESİ'NİN VERGİ AHLÂK SKORU

Bölge genelinde yapılan araştırmada bir vergi ahlâk skoru elde etmek amacıyla, gerek yurt dışında gerekse ülkemizde daha önce yapılmış anketler incelenerek, vergi ahlâkını ölçmeye yönelik 10 sorudan oluşan bir endeks geliştirilmiştir. Bu soruların cevapları 5'li Likert ölçeğine göre, ters soruların cevapları yeniden kodlanmıştır.

Endeks için seçilen sorular, ortalamaları ve kodlanma şekilleri aşağıda verilmiştir.

1. İçinde bulunduğumuz şartlarda vergi kaçırmak bir zorunluluktur: **3,1625** (1→5)
2. Hiçbir zaman vergi kaçırmam: **3,8281**(5→1)
3. Vergi ödememek ahlâksızlık olarak kabul edilmelidir: **3,7109** (5→1)
4. Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem iş yapmam: **2,6313**(1→5)
5. Vergimi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim: **3,8625** (5→1)
6. Vergi kaçırın biri toplum tarafından ayıplanmalıdır: **3,8047** (5→1)
7. Vergi kaçırısam ve bunu yakın çevrem öğrense çok utanırım: **3,7859** (5→1)
8. Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır: **3,4453** (1→5)
9. Ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim: **3,1** (1→5)
10. Vergi kaçırın bir mükellefi suçlayamayız: **3,3156** (1→5)

Yukarıdaki sorulara verilen cevaplar her mükellef açısından ortalamalar toplanıp 10'a bölünmek suretiyle aritmetik ortalamaları alınmıştır. Böylece, her bir mükellefin vergi ahlâkı skoru elde edilmiştir. Bölge geneli açısından ise, elde edilen skorlar toplanıp örneklem sayısına bölünmek suretiyle bölge için aritmetik ortalamaya ulaşılmıştır. Bulunan bu değer Ege Bölgesi'nin vergi ahlâk skoru olarak kabul edilmiştir.

Tablo 10: Ege Bölgesi Vergi Ahlâk Skoru

Geçerli Veri Sayısı	640
Hatalı Veri Sayısı	0
Aritmetik Ortalama	3,4647
Standart Sapma	0,67960
Minimum	1,00
Maksimum	5,00

Tablo 10'da görüldüğü gibi, tarafımızdan geliştirilen endekse göre Ege Bölgesi'nin vergi ahlâkı skoru **3,4647**'dir. Bu tür ortalamaların yüzde olarak ifadesi istatistiksel olarak doğru olmamakla birlikte, ankette kullanılan ölçeğin 5'li Likert ölçeği olması ve 3 değeri orta nokta (% 50) olarak kabul edilebildiği için, Ege Bölgesi'nde vergi ahlâk skorunun ortanın biraz üzerinde olduğunu ifade etmek mümkündür.

İstatistiksel olarak 10 ayrı sorunun bir rasyo oluşturması için faktör analizinin yapılması ve bu verilerin bir faktör oluşturup oluşturamayacağına test edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılan faktör analizi sonuçları aşağıda görülmektedir.

Tablo 11: Vergi Ahlâkı Faktör Analizi (KMO ve Bartlett Testi)

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.			,784
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square		1078,754
	df		45
	Sig.		,000

Tablo 11'de yapılan faktör analizinde KMO değeri 0,784 ve Bartlett küresellik testinin de son derece anlamlı (Sig.: 0,000) olduğu

görülmektedir. Bu sonuçlar faktör analizinin çözümünün uygunluğuna işaret etmektedir. Bu testler, kullanılan faktörlerin veri setine uygunluğunu gösterse de, her bir değişkenin toplam faktöre ne derece katkı sağladığının görülmesi gerekmektedir. Bunun için de Anti-Image korelasyon matrisine bakmak ve matristeki her bir değişkenin köşegen değerlerinin 0,5'ten küçük olmadığını görülmesi gerekmektedir¹⁷.

Tablo 12: Vergi Ahlâki Faktör Analizi (Anti-Image Matrisi)

	VA 1	VA 2	VA 3	VA 4	VA 5	VA 6	VA 7	VA 8	VA 9	VA 10
VA 1	,805	-,160	1,507E-02	-,232	2,320E-02	-1,378E-02	-7,807E-02	-,172	-,115	-,133
VA 2	-,160	,810	-6,995E-02	-6,184E-02	-,217	-5,773E-03	-,215	-9,274E-02	5,956E-02	-4,158E-02
VA 3	1,507E-02	-6,995E-02	,688	,105	-6,249E-02	-,409	-5,415E-02	-3,162E-03	-,146	2,154E-02
VA 4	-,232	-6,184E-02	,105	,782	-3,041E-02	-4,286E-02	-2,391E-02	-1,438E-02	-,146	-,140
VA 5	2,320E-02	-,217	-6,249E-02	-3,041E-02	,828	-,172	-,124	-2,082E-03	-7,841E-02	-1,603E-02
VA 6	-1,378E-02	-5,773E-03	-,409	-4,286E-02	-,172	,712	-,238	-7,691E-02	,108	-7,124E-02
VA 7	-7,807E-02	-,215	-5,415E-02	-2,391E-02	-,124	-,238	,830	1,463E-03	-6,898E-03	-8,729E-02
VA 8	-,172	-9,274E-02	-3,162E-03	-1,438E-02	-2,082E-03	-7,691E-02	1,463E-03	,834	-,127	-,165
VA 9	-,115	5,956E-02	-,146	-,146	-7,841E-02	,108	-6,898E-03	-,127	,740	-,166
VA 10	-,133	-4,158E-02	2,154E-02	-,140	-1,603E-02	-7,124E-02	-8,729E-02	-,165	-,166	,837

Tablo 12'de faktör analizi sonucu oluşturulan Anti-Image matrisi incelendiğinde, her bir değişkenin köşegen değeri 0,5'ten büyüktür. Dolayısıyla, herhangi bir değişkenin oluşturduğumuz endeksten çıkarılmasına gerek yoktur.

Yapılan faktör analizinde de görüldüğü gibi, geliştirdiğimiz endeks herhangi bir grubun, bölgenin veya ülkenin vergi ahlâkını ölçmek için kullanılabilir istatistiksel yeterliliğe sahiptir.

WVS ve EVS 1990, 1996 ve 2001 anketlerinde Türkiye için elde edilen vergi ahlâk skorlarının %90'ın üzerinde olduğu ve

¹⁷ ALTUNIŞIK vd., 2005, s. 345.

değerlendirmelerin tek bir soru ile yapıldığı görülmektedir¹⁸. Bu skorlar diğer ülke skorları ile birlikte değerlendirildiğinde ve Türkiye’de kayıtdışı ekonominin büyüklüğü dikkate alındığında, elde ettiğimiz skorun gerçeğe daha yakın olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira, vergi ahlâkını ölçmek amacıyla mükelleflere 10 değişik soru yöneltilerek, mükelleflerin aynı zamanda tutarlılıkları da test edilmiş olmaktadır. Böylece araştırma, tek bir soru ile vergi ahlâk skoruna ulaşma yanılgısından da kurtarılmış olmaktadır.

SONUÇ

Ülkelerle ilgili değerlendirmelerde, uluslararası geçerliliğe sahip kriterler ve endeksler kullanılmaktadır. Vergi ahlâkı bu kriterlerden birisi olmakla beraber, dünya çapında genel geçerliliğe sahip her hangi bir endeks bulunmamakta ancak böyle bir endeks geliştirme çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmektedir.

Türkiye, gerek ekonomik ve gerekse diğer bütün özellikleri ile dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında yer almak isteyen ve bunu fazlasıyla hak eden bir ülkedir. Bu amaçlara ulaşmak için kamusal otoritenin olduğu kadar, bilim adamları ve toplumun diğer kesimlerinin üzerine düşen sorumluluklar bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda, dünyanın bir çok ülkesi için elde edilmiş vergi ahlâk skorlarına rastlamak mümkün olmakla beraber, Türkiye için hesaplanmış bir vergi ahlâk skoruna ulaşamamıştır. Bu amaçla yapılan çalışmamız, dünyada konunun uzmanı sayılabilecek kişilerin görüş ve önerilerine başvurmak suretiyle yürütülmüştür¹⁹.

Araştırma sonunda elde edilen Türk vergi mükelleflerinin vergi ahlâk düzeylerini gösteren skor, nihai bir skor olmamakla birlikte, bu alanda yapılacak çalışmalara örnek olabilecek niteliklere

---

¹⁸ Bkz. WVS ve EVS Data Bank, <http://www.worldvaluessurvey.org> ve <http://www.jdsurvey.net> -ASEP/JDS Data Bank (Erişim: 11.12.2007).

¹⁹ Çalışmanın değerlendirmeleri vergi ahlâkı literatüründe çok önemli yeri olan Benno TORGLER ile birlikte, Avustralya Queensland University of Technology ve TÜBİTAK tarafından tarafımıza sağlanan imkânlar ile yürütülmüştür. Ayrıca, araştırmanın Ege Bölgesi alan araştırması kısmı, Afyon Kocatepe Üniversitesi BAPK tarafından ekonomik olarak desteklenmiştir.

sahiptir. Çalışmada elde edilen birçok bulgu bulunmakla birlikte, bu bulguların tamamını irdelemek, bu makalenin boyutlarını aşmaktadır.

Ege Bölgesi genelinde aktif beyannameli gelir vergisi mükelleflerinin vergi ahlâk düzeyleri 5’li Likert ölçeğine göre 3,4647 olarak tespit edilmiştir. Bu skor, vergi ile ilgili çalışmalarda mükelleflerin gerçek düşüncelerini açıklamaktan çekinebilecekleri gerçeği de dikkate alınırsa, oldukça düşüktür. ATO’nun 2007 yılında yayınladığı rapora göre ülkemizde kayıtdışı ekonomi, Milli Gelir’in %30’u düzeyindedir. Devletin kayıtdışıktan dolayı 2007 yılı için uğradığı vergi, sigorta primi, Bağkur ve işsizlik sigortası primi kaybı yaklaşık 51 Milyar YTL’dir²⁰. Bu kayıpların azaltılabilmesinin ve kamu gelirlerinin düzenli bir şekilde elde edilmesinin en sağlıklı yolu, toplumun vergi ahlâkının, yani vergiye gönüllü uyumunun arttırılmasıdır.

Vergi ahlâkının yükseltilmesi, uzun soluklu ve çok yönlü çalışmalar gerektirmektedir. Bu amaçla, vergilerin tarafı olan mükellefler ve kamu otoritelerinin birlikte değerlendirilmesi; eksikliklerin tespit edilmesi ve bu eksikliklerin ortadan kaldırılması için çok yönlü ve istikrarlı politikalar geliştirilmesi kaçınılmazdır.

---

²⁰ ATO, “Kayıtdışı 2007 Raporu”,
<http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=526> (Erişim: 14.04.2008).

KAYNAKÇA

AKTAN, C. Can, “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlâkı”, İçinde: (Ed.) C.C. AKTAN, D.DİLEYİCİ ve İ.Y. VURAL, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, ss. 125-137.

ALTUNIŞIK, Remzi, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU ve Engin YILDIRIM, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 4. Baskı, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2005.

ATO, *Kayıtdışı 2007 Raporu*, Ankara, 2007. <http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=526> (Erişim: 14.04.2008).

BAYRAKLI, H. Hüseyin, N. Tolga SARUÇ ve İsa SAĞBAŞ, “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”, *19. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 10-14 Mayıs 2004, ss. 204-254.

ÇİÇEK, Halit, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması)*, İSMMM Yayını, No: 65, İstanbul, 2006.

ÇOBAN, Hilmi, “Vergi Mükelleflerinin Vergi Uygulamaları Karşısında Göstermiş Oldukları Davranışlar: Denizli İli Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2004.

DEMİR, İhsan Cemil, “Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışları: Afyon İli Anket Çalışması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 1999.

GEGEZ, Ercan, *Pazarlama Araştırmaları*, Beta Basım Yayım, 2. Basım, İstanbul, 2007.

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, *Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayını, No: 51, Ankara, 2007.

GERÇEK, Adnan ve Mehmet YÜCE, *Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa, 1998.

- HYUN, J.K., “Tax Compliances in Korea and Japan: Why are they different?”, *Seminar Held by Policy Research Institute*, Ministry of Finance, Japan, 2005.
- MUTER, Naci B., Süreyya SAKINÇ ve A. Kemal ÇELEBİ, *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması*, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Manisa, 1993.
- NADAROĞLU, Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- NERRE, B., “The Role of Tax Culture in Transformation Processes: The Case of Russia”, *ASPE Workingpaper Series*, No: 3, 2001.
- SAUNDERS, M., P. LEWIS ve A. THORNHILL, *Research Methods for Business Students*, Second Edition, Prentice Hall, 2000.
- SCHMÖLDERS, G., *Genel Vergi Teorisi*, (Çev: Salih Turhan), İÜ Yay. No: 2149, İstanbul, 1976, s. 111.
- SONG Y.D. ve T. E. YARBROUGH, “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, *Public Administration Review*, v. 38, 1978.
- TORGLER, B., “Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance”, (PhD Dissertation), Universitat Basel, Basel, 2003.
- TORGLER, B., I.C. DEMİR, A. MACINTYRE ve M. SCHAFFNER, “Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation”, *Economic Analysis and Policy*, v. 38, n. 2, 2008, (Forthcoming).
- TURHAN, Salih, *Vergi Teorisi ve Politikası*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- WVS ve EVS Data Bank, <http://www.worldvaluessurvey.org> ve <http://www.jdsurvey.net> -ASEP/JDS Data Bank (Erişim: 11.12.2007).
- www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2008/TABLO_2.xls s.htm, (Erişim: 15.03.2008).